NAGY PÉTER TIBOR

A félfelsőfokú szakoktatás történetéhez
(A Pesti Kereskedelmi Akadémia esete)

A létrehívó: a gazdaság

A Pesti Kereskedelmi Akadémia története több tekintetben is alkalmas arra, hogy „félfelsőfok-történeti" kutatásunk esettanulmányává váljon. Először is ez az első olyan – nagyobb jelentőségű, a magyar közoktatás rendszerébe integrálódó – intézmény a magyar oktatásügy történetében, ahol az alapító *nem egyházi* személy, de *nem* is az *állam*, illetve az uralkodó. Ekképpen ez az első modern, valóban *polgári* iskolatípus, melynek problémái nem illeszthetők be a katolikus-protestáns versengés, az egyes szerzetesrendek közötti versengés, a királyi felségjog kontra egyházi autonómia, központ kontra megye hagyományos értelmezési keretébe. Az első olyan iskolatípus, melynek végzettjei nem ideológiák, felekezeti elfogultságok, politikai megítélésük szerint fognak érvényesülni, hanem *piacképes szaktudásuk szerint*, ahol a szimbolikus tananyag a *pragmatikus tananyaggal* szemben egyértelmű vereséget szenved.

Jellemző módon egy *nagyvállalat*, a Pesti Lloyd-Társulat elnöke kezdeményezte a kereskedelmi akadémia létrehozását. A magyar nagykereskedők mindkét nagy érdekcsoportjának nézeteit képes volt integrálni törekvéseiben, így előbb a *Pesti Polgári Kereskedő Testület* tette magáévá a javaslatot. Az ötvenes évek politikai légkörében fontos információ volt, hogy a prágai kereskedelmi körök hasonló iskola alapítására indítottak mozgalmat. Jellemző módon – és nyilvánvalóan elkerülendő az aulikus magatartás vádját, mely a magyar (és cseh) társadalomban a német és zsidó eredetű kereskedők számára fokozottan veszélyes lett volna, mintául *nem* valamely *bécsi intézményt*, hanem az 1831-ben megnyílt lipcsei iskolát választották. (Szinnyei: MIÉM: Appiano József) (Bricht: 1896)

A kormányzat a kereskedelmi iskolaügy ellenőrzéséről éppúgy nem mondhatott le, ahogyan a többi iskola ellenőrzését standardizálta az Entwurfban. A rendelet kimondta, hogy az igazgató és a tanárok csak *a kormány jóváhagyása* után alkalmazhatók, s a fenntartók attól féltek, hogy a Helytartótanács az iskola működésének folyamatába is be fog avatkozni. Az alapító kereskedelmi testületek elsősorban arra törekedtek, hogy a jogszabály kiterjesztő értelmezésének, illetve obstrukciós lehetőségének gátat vessenek.

1857. május 13-án a Helytartótanácshoz intézett beadványban kérték, hogy az pótló rendelettel jelentse ki, hogy nem akar magának kinevezési jogot biztosítani s a megerősítéseket hat héten belül elintézi. A Helytartótanács leszögezte, a kormány nem tart igényt kinevezési jogra, csak azokat akarja kizárni a választásokból, akiknek képzettsége vagy erkölcsi magatartása – emögött már a kortársak is politikai szelekciót, gumiszabályt sejtettek – kifogásolható. Arról is biztosították a grémiumokat, hogy a megerősítéseket nem fogják halogatni (utóbbit nem sikerült betartani). A következő kérdés az volt, hogy a fenntartók és a tényleges kormányzást végző puffer szervezet hatásköre hogyan oszlik meg. A kialakított szabályzat értelmében az igazgatót és a tanárokat a vezérlőbizottság választja és bocsátja el; az igazgatót azzal a különbséggel, hogy az ő megválasztását a fenntartó testületek hagyják jóvá. (Bricht: 1896)

Figyelemre méltó, hogy a kormányzat a *vallásoktatást* általánosan kötelezővé kívánta tenni, a fenntartók viszont azt kérték, hogy a hathónapos esti tanfolyam tanulói közül csak azokat kötelezzék az egész éven át tartó vallásoktatásra, akiket mestereik még fel nem szabadítottak. E törekvésben persze még sokkal inkább a munkaidő-védelmező politikát kell látnunk, mint a szekularizálódó polgárság törekvését a hittan befolyásának csökkentésére, de mindenesetre figyelemre méltó, hogy valamennyi – „időrabló", „nem szakismereti" – tantárgy közül éppen ezen kívántak takarékoskodni. A helytartótanács újabb rendelkezése szerint a vallásoktatás az ismétlő oktatásra kötelezett tanulókra vonatkozik, de segédekre, könyvvivőkre és ifjú önálló kereskedőkre nem terjed ki.

A hathónapos esti tanfolyam, a munka világához legközelebb eső oktatási forma *függetlenítése a városi és kerületi iskolai hatóságoktól* – melyek különösen ebben az időben a kereskedelmi oktatással igencsak ellenszenvező papok és bürokraták befolyása alatt állottak – a kereskedők fontos törekvése volt.

A premodern korból örökölt szakképző intézmény, „a vasárnapi iskola" mögött számos nagybefolyású kereskedelmi érdekszervezet állott, s ezt az iskolát továbbra is a Kereskedelmi Akadémiától elkülönítve, mint külön intézményt tartották fenn (Schack-Vincze: 235). Az intézmény alapozó *finanszírozását* nem maguk az alapítók vállalták, hiszen ekkora összeggel – 40.000 forintra volt szükség – egyetlen érdekképviseleti szerv sem rendelkezett, hanem gyűjtést indítottak a kereskedők körében. A Pesti Lloyd-Társaság honorálván, hogy elnökének elképzeléseit fogadták el az alapítók, évenkénti tiszta jövedelmének harmadrészét ajánlotta föl az intézet támogatására. A folyamatos finanszírozást a fenntartó testületek végezték, ehhez tandíjbevételek járultak. A tandíjat az első számításoknál magasabban, évi 100 forintban állapították meg. Az új iskola lényege a régebbi, alsóbb fokú szakiskolákkal szemben, hogy a középiskola felsőbb tagozatának tárgyait a szaktárgyakkal egyesítve tanította. (Domanovszky: 1907) Ekképpen a *szakosodásnak* és a piac közvetlen igényeinek lényegesen jobban eleget tett.

A vezérlő bizottság, a Helytartótanács állásfoglalása dacára a *magyar nyelvet* kötelezően taníttatta épp azért, mert a tanítványok túlnyomó többsége nem tudott magyarul. Az alapítók nyilvánvalóan felismerték, az ideologikus magyar uralkodó körök támogatását csak így lehet megszerezni. Az is nyilvánvaló volt, hogy a magyar kereskedők többsége magyarosodni akart legalább fiaiban, nem annyira a „Hungarus" tudat következtében, hanem leginkább azért, mert világossá vált: a magyar nagykereskedelem főprofilja a továbbiakban is elsősorban az agrárexport és a magyar birtokosság

iparcikkekkel való ellátása lesz, azaz azok a kereskedők fognak előnyt élvezni a piacon, akik anyanyelvükön fognak kommunikálni a birtokosokkal és gazdatisztjeikkel. A kiskereskedelem fő vásárlóinak mind nagyobb része a magyar anyanyelvű középosztály volt, és – a társadalom legaljára pillantva – az önellátásból a nemzetiségiek átlagánál módosabb és iskolázottabb magyar parasztság bontakozott ki legelőször. (Bricht: 1896) A hallgatók *rekrutációjával* megkíséreltek gondoskodni arról, hogy az iskola valóban képes legyen rá, hogy a középiskolákkal egyenrangúként szerepeljen. A tanulókat az alreáliskola vagy az algimnázium, tehát a harmadik reál vagy a negyedik gimnáziumi osztály elvégzése után vették fel. Az oktatási piac azonban nem engedte meg e szelekció következetes alkalmazását. A hiányos előképzettségű tanulók részére előkészítő-osztályt is nyitottak. A rekrutáció másik fontos kérdése volt, mennyire fogadják el a magánintézetekből átjött növendékeket. Noha ezen – tisztán piaci alapon szerveződött, ad hoc intézmények erősen szakosodottak voltak, a tanári kar érdeke az volt, hogy hangsúlyozza: ezen tanulók tudása a „szigorúan vett kereskedelmi tárgyakban sem üti meg a mértéket". (Domanovszky: 1907)

Szakoktatás vagy felsőoktatás?

Az intézményen belül hamarosan két alapvető osztóvonal alakult ki, az egyik dimenzió a *nemzeti kérdés,* a másik a *professzionalizáció* vonala mentén osztotta meg az intézmény irányítását. Az óvatos vezérlő bizottság az ötvenes évek politikai viszonyai között két igazgatót *egy németet* (a hallei szakoktatási szakembert – Körner Frigyes Ágost) és *egy magyart* (Szabó Józsefet, az akadémikus mineralogia professzort) nevezett ki, de a politikai viszonyok megcsuszamlása a német igazgató menesztéséhez és 1860. szeptember 25-én Szabó megválasztásához vezetett. 1859-ben a hagyományosan legideologikusabb tantárgy, a történelem tanításában fordulat következett be: ez volt az első olyan tantárgy, amit teljes egészében magyarul tanítottak. Szimbolikus értékű az ehhez szükséges személyzeti döntés, a magyar nyelv és a történelem tanítására egy sokféle legitimációval rendelkező személyt kellett választani: bölcsészdoktorként az „akadémiker" felelt meg, kiugrott kegyesrendi szerzetesként annak az egyetlen rendnek a szellemiségét hozta, mely érdeklődött a szakoktatás iránt, főállása – IV. kerületi főreáliskola – a városcentrum egyik legjelentősebb modern szellemi központjával való szellemi rokonságot sugallta. (Szinnyei MIÉM: Kudelka István)

A professzionalizáció erővonalában az első jelentős kérdés az volt: célszerű-e a felső kereskedelmi iskolát *két évfolyamra* leszállítani. Ez piaci szempontból kedvezőbb lett volna, másrészt pedig mivel a vidéki tanulókra kedvezőbbnek tartották – az ottani kereskedelmi körök támogatását is ezzel remélték megnyerni. A tantestület és mindazok érdeke, akik az adott intézmény *presztizsét* akarták növelni, ez ellen hatott. Az új igazgatóról is tudni lehetett: éppen ellenkező irányban tervezte a reformot: az intézmény rekrutációját szigorúbbá kell tenni, és a magasabb általános műveltség bázisán közelebb kell kerülni a specializációhoz. Az igazgató első támadása az előkészítő osztályoknak szólt. 1862-1863-ban az egyik előkészítő osztály megszüntetése után négy osztályba iratkozott be annyi tanuló, mint amennyi az addig legkedvezőbb esztendőben öt osztályban oszlott meg. Az első osztály növendékeinek örvendetes szaporodását már nem lehetett letagadni.

A politikai viszonyok átmeneti visszafordulása megint megerősítette a *„német vonalat"*, 1862-ben ismét a hallei szakembert választották igazgatónak. Körner Frigyes Ágost – nem tudván támaszkodni az ideologikus közvéleményre – azokkal keresett szövetséget, akik a bevételek visszaesésétől tartottak, illetve akik az előkészítő osztály fenntartásában voltak érdekeltek. Így az *előkészítő osztály* fenntartásához ragaszkodott. (Szinnyei MIÉM: Körner) A vereséget szenvedett fél hiába lépett a nyilvánosság elé ideologikus érvelésével (elismervén, hogy *„...idegenből* milyen *szellemi erőket*, milyen tudományos kapacitásokat kaptunk, mi csak jogosan, méltányosan és humánusan cselekszünk, sőt a legégetőbb szükséget elégítjük ki, ha az ország újjáalakulásakor ezeket az elemeket *eltávolítjuk*"). A kérdés változatlanul a *középiskola-főiskola alternatíva* maradt: a röpiratszerző – a kortársak a bukott igazgatót, Szabó Józsefet sejtették benne – amellett érvelt, hogy régi jóhírű pesti kereskedelmi iskolák mellett egy ilyen, új középfokú iskolának a keletkezése fölösleges volt. „Nem erre, hanem kereskedelmi főiskolára lett volna szükség." (Szinnyei: MIÉM Szabó József) A magyar oktatási szféra hagyományos „üzletellenségére" is rá kívánt játszani „Egy ily intézet igazgatója nem lehet bürokrata, nem üzletember vagy hirdetés-, levél- és újságíró, nem a tantiémjeire utazó ügynök, legkevésbé pedig commis-voyageur, hírlapi reklámgyártó."

A piac azonban visszaigazolta, hogy ilyen iskolára van szükség. A szülők a középső osztály elvégzése után már üzletbe adták fiaikat. Vidékről az akadémiára özönlött szegény zsidó tanulók „többnyire szatócsoknál, ügynököknél, pálinkamérőknél és zsibárusoknál laknak, akik egésznap el lévén foglalva, velük nem törődnek, úgy hogy érintkezésükben a nagyvárosi proletariátus látókörén, erkölcsén és műveltségén felül nem emelkedhetnek." – érvelt az akadémiai lobbi a szakiskolaival szemben. (Bricht: 1896) Az akadémiai jellegű bírálat azért is támadta az igazgatót, hogy *könyveket nem tudósokkal íratott,* hanem maga írt, különböző tárgyak számára. A tanárok nagy részét is Körner alkalmazta. Azt az elvet vallotta, hogy több tárgyat kell egy kézben egyesíteni, s lehetően oly tanerőket kell alkalmazni, akik csak a Kereskedelmi Akadémiának szentelik munkásságukat. Ez a káderpolitika határozottan sértette az intézménybe korábban átjáró középiskolai tanárokat. Hiába rendelkezett a „nemzeti vonal", illetve a „felsőbb iskolai vonal" széles akadémikus kapcsolatokkal, a *kormányzat láthatólag a kereskedelmi körök véleményére adott*, így az intézet 1869-ben megkapta az „önkéntességi jogot". (Az iskolatípusok rangját a meglehetősen „hadseregközpontú" közvéleményben az biztosította, hogy az iskola elvégzése után az „önkéntes" státusz járt a hadseregben, hasonló státusz mint a középiskolát végzetteknek.) A kereskedelmi miniszter 1870-ben az új iskola építése alkalmából adott 10.000 forint államsegélyt ahhoz kötötte, hogy a magyar nyelv ápolására nagyobb gondot fordítsanak. (A vezérlőbizottság még 1865-ben elhatározta, hogy a magyar nyelv sikeresebb tanítása érdekében az algebrát magyarul és németül, a váltójogot és a történelmet pedig csak magyarul fogják tanítani – a mozgásirányt tehát a nemzetiek sem vitathatták.)

A középiskolai tanárság hatalomátvétele

Végre a nemzeti-felsőiskolai vonal megfelelő szövetségesre talált: az iskolából kiszorított *középiskolai tanárságban.* 1871 januárjában az Országos Tanáregyesületi Közlöny Körner ellen intézett kemény támadását más támadások is követték. A Tanáregyesület ebben az időszakban óriási befolyású szervezet volt: a századfordulóra

kibontakozó felekezeti megosztottság az egyesületi mozgalomban még nem létezett, így az egész tanárságot képviselte. A később nagyhatalmú szakmapolitikai szervezet, az Országos Közoktatási Tanács egyik legfontosabb funkciója, a tankönyvbírálat is a kezükben volt, s a középiskolai törvény benyújtásának ismételt sikertelensége a parlamentben rendkívül fontossá tette a liberális kormány számára, hogy a mindenfajta normativizációt ellenző felekezeti fenntartókkal szemben megszerezze a tanárság szimpátiáját. Legalább ennyire fontos volt azonban, hogy a Kereskedelmi és Iparkamara is a Pesti Kereskedelmi Akadémia bővítése mellett foglalt állást, egyértelműen elutasítva a Budapesti Tudományegyetem és a Magyar Tudományos Akadémia illetékes köreinek a Kereskedelmi Minisztérium által is megfontolásra érdemesnek ítélt álláspontját, az önálló *állami* kereskedelmi főiskola létrehozását. (Matlekovits: 1872)

A középiskolai tanárság nyomása ezért nagypolitikai súlyúvá vált, s a vezérlőbizottság végül is felmentette Körnert, magas nyugdíjat állapítva meg neki. Az új igazgató, aki korábban a bécsi kereskedelmi akadémián tanított, nyomban előterjesztette átalakítási koncepcióját, amit a bizottság minden változtatás nélkül el is fogadott: ez a középiskolai tanársággal összefonódó felsőiskolai lobbi győzelme volt. (Szinnyei: MIÉM: Lewin) Az ötvenes-hatvanas években kialakult elképzelésekkel szemben kimondotta: *az intézet célja nem lehet segédeket vagy tanoncokat képezni.* „Akik az ún. akadémiai osztályokból kerülnek ki, azok irodatisztek akarnak lenni vagy önálló üzlet élére állnak." Az új tananyag középpontjába kerülő jogi és nemzetgazdasági ismeretek *magasabb előképzettséget* követeltek, alreált vagy algimnáziumot. Az előkészítő osztályt is megszüntették, s azoktól, akik reáliskolai vagy gimnáziumi bizonyítványt felmutatni nem tudtak, szigorú felvételi vizsgálatot követeltek meg. A tankönyvkérdésben is szembefordultak a korábbi gyakorlattal, külső *nagynevű értelmiségiek,* általában középiskolai tanárok könyveit vezették be. Így adták ki már 1872-ben Matlekovits Sándor Kereskedelem-történetét, 1875-ben Herich Károly Kereskedők kézikönyve című munkáját, majd 1877-ben Schnierer Gyula Kereskedelmi jogát. A praktikum erőivel szemben az erőteljesebb nemzeti elkötelezettségű csoport nyomására a német tanítási nyelv lassan kiszorult. Az igazgatót – a „vonal" állami támogatottságát igazolandó – a kormány szakértőként alkalmazta a kereskedelmi szakoktatás országos szervezésében.

Az előképzettség szintjének javulásához hozzájárult, hogy 1876 óta az önkéntesi jogra csak azok tarthattak számot, akik négy középiskolai osztály elvégzése után kerültek az Akadémiára. Elestek az önkéntességtől azok is, akik a reáliskola harmadik osztályából kerültek át. (MT: 1876) Az új vezetés következetesen haladt a „felfelé" vivő úton. A cél az volt, hogy az iskola a *főiskolai* színvonalhoz közeledjék – specializálódott szaktanfolyamokat szerveztek, elsőként természetesen vasútit, itt ugyanis az állam volt a megrendelő és nem a munkaerőpiac. A fenntartók az iskola szempontjából ismét *az egyetemi szférából* és nem az iskola belső világából hoztak vezetőt: olyan figurát kerestek, aki a gazdasági és akadémiai körök számára egyaránt elfogadható. S bár Lewint hosszú betegeskedése alatt Névy László – az iskola tanára – helyettesítette, s halála után is ő látta el az igazgatói teendőket, de az új igazgató a Műegyetem könyvviteltan és kereskedelmi számtan tanára lett, aki emellett még bölcsészdoktorátust is szerzett. A politikai és gazdasági körökkel való intenzív kapcsolatát mutatja, hogy a pénzügyminiszter Ghyczy Kálmán öccse, a M. Kir. Általános Hitelbank felügyelőbi-

zottságának tagja volt. (Szinnyei: MIÉM: Ghyczy Géza) Új funkciójával az oktatásügyi szférának is erős embere lett: tanárvizsgáló bizottsági tag, sőt 1890/91-ben az OKT alelnöke.

A kereskedelmi iskolai tanárság hatalomátvétele

Az iskola tanári karának – *emancipálódásának* jeleként – saját tanári karából sikerült 1885-ben igazgatóhelyettest választani. Ő – a már említett – Névy László volt. (Ugyanakkor lett a testület titkára s egyidejűleg a Kereskedelmi Testület tanonc- és továbbképző iskolájának igazgatója, a későbbiekben szabadkőművesként ismert Bricht Lipót.) A tanári szakma általános megerősödésének évtizedében, a közelmúltban létrejött tanáregyesület vezetőjeként azután sikerült Névynek igazgatóvá választatnia magát éppen a II. tanügyi kongresszus évében. A szakiskolai tanárból lett igazgató nagyon másféle karriert futott be, mint elődje. Az igen rangos családból származott (apja ügyész volt), emez alsóközéposztályból (apja tanító-jegyző). (Szinnyei: MIÉM: Névy) A választás nyilván nem véletlen. Magyar-történelem-klasszikafilologia tanárként (és a Petőfi Társaság egyik alapítójaként, e tárgyak egyetemi magántanáraként, az Ellenőr irodalmi rovatának és a Jeles Írók Iskolai Tárának szerkesztőjeként, számos tankönyv szerzőjeként) megtestesítette a kor *ideológiai* kulcstudományait. Nagypolitikai szempontból: kiugrott szerzetesként (a katolikus egyházon belüli liberális-konzervatív konfliktusban a Szabad Egyház c. – nevének megfelelő oldalon álló – folyóirat köréhez tartozott), volt református gimnáziumi tanárként alkalmassá vált a szekularizálódó *„felekezetközi"* politikai életbe való bekapcsolódásra.

A szomszédos *oktatáspolitikai* szférákhoz is jó kapcsolat fűzte: a kor két legtekintélyesebb szakmai érdekszervezetének: az Eötvös-egyletnek és az Országos Középiskolai Tanáregyesületnek volt tiszteletbeli tagja, sőt utóbbi közlönyének tíz éven át szerkesztője. A legjelentősebb elem, hogy személyében egyesítette *az alsó és középfokú* szakoktatást, hiszen ugyanakkor, amikor a fenntartó igazgatóhelyettessé, a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület saját alsófokú iskolájának (melyet a régi vasárnapi iskolából ő alakított át) igazgatójává választotta, s melynek néhány évvel később az iskolát legitimáló történetét is megírta. A nyolcvanas évektől egymás után jelentette meg a közép- és alsófokú szakoktatás számára írott, nemcsak irodalmi, hanem pl. könyvviteltani tankönyveit – beletanulván e szféra követelményeibe is. Önálló *politikai szerephez* a végre megszerveződő ágazati tanáregyesületben jutott: 1894-ben az akkor alakított Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesülete elnökének választotta meg, s mint ilyen, vezette a felső kereskedelmi iskolák szervezetére vonatkozó tárgyalásokat. A felsőkereskedelmi iskolák legfontosabb fenntartójára más jogcímen is gyakorolt befolyást, mert 1894-től Budapest törvényhatósági bizottságának is tagja lett.

A felsőfok elszakadása

A középiskola és az alsófokú szakoktatás eme közeledése, ami egyébként az 1894-es tanítástervben is megnyilvánult, az iskolától való függetlenedésre késztette a felsőfokú – és feljebb kívánkozó – tanfolyami szférát. (KSZ: 1894) A kereskedelmi képzés felsőfokúsítása és egy közgazdasági egyetem létesítése: ezt a gondolatot ekkoriban vetette fel a Hangya, a Magyar Gazdaszövetség fogyasztási és értékesítő szövet-

kezete. (MP: 1917:302) A kereskedelmi szakképzést a merkantil elkötelezettségű középkereskedelmik közül kiszakítani, s az agráriusoktól szorgalmazott egyetemnek odaadni: ez túlzott feszültséget jelentett volna, így a kormányzat kompromisszumként kereskedelmi felsőfokú intézményeket hozott létre, „akadémia" néven, s egyidejűleg – 1900 márciusában – megvonta a középfokú intézetektől *az akadémia címet.* A rendelet a Budapesti Kereskedelmi Akadémia érdekeit is érintette. (KSZ: 1900) A cím megmentése érdekében a vezérlőbizottság hajlandó volt az egyéves tanfolyamot főiskolává átszervezni. Világos volt, hogy a külön főiskolai tanfolyam e cím feltétele. (Ezt bizonyítja, hogy néhány évvel később a debreceni kereskedelmi iskolát fenntartó kereskedelmi testület, amely anyagilag igen sokat áldozott a debreceni kereskedelmi akadémiáért, nem akarván iskolájának rangját kisebbíteni, hajlandónak mutatkozott arra, hogy ő is fog felállítani iskolája élére egy ilyen magasabb kereskedelmi tanfolyamot, miért is hagyassék meg neki a kereskedelmi akadémiai cím és jelleg. Lobbistájuknak nem kisebb személyiséget mint Thaly Kálmánt nyerték meg. A miniszter azonban elégnek tartotta, ha Budapesten és Kolozsvárott van ilyen kereskedelmi akadémia.) (KN: 1901:386)

Az intézményt tehát 1900-ban kettéválasztották. Az alsó tagozat neve „a Budapesti Kereskedelmi Akadémia felső kereskedelmi iskolája" lett, ezzel beilleszkedett a felsőkereskedelmik közben kiépült hálózatába (szervezetét az állami tanítástervvel egyeztették), a felsőé a Budapesti Kereskedelmi Akadémia Kétéves Akadémiai Tanfolyama lett. Az új szervezet a tanulmányi ügyek vezetésére tanulmányi tanácsot állított fel, amelybe a két miniszter is kiküldte – vétójoggal rendelkező – megbízottait: viszont függetlenné tette az akadémiát a többi felsőkereskedelmi iskolát uraló főigazgatóságtól. A kereskedelmi akadémia létesítésének kemény feltételeket szabott a kultuszminiszter: csak érettségivel lehetett belépni, minimum kétéves volt, legalább heti hatvan órát szervezett (a két évben összesen), s modern felszerelést írtak elő számára. Ugyanakkor a tanulmányi tanácsok – a kormányrendeletben megállapított tárgyak keretei között maguk szabták meg a tananyagot. (A két akadémia jellege eltérően alakult: míg a pesti önálló maradt, addig a kolozsvári – nyilván a kisebb városban korlátozottabb előadói körre és az e módon ott mégiscsak fokozható presztizsre tekintettel – az egyetem keretei között működött.) (KSZ: 1901)

A keleti nyelvek tanfolyamából keleti kereskedelmi tanfolyam lett s elvesztette egyoldalúan nyelviskolai jellegét. Az átalakítás különben még Baross Gábor miniszter kezdeményezésére történt. A tanulók már nemcsak „áttanultak" ide más iskolában történő elfoglaltság mellett, mint eddig, hanem a tanfolyam saját hallgatókat gyűjtött. A most már kétéves tanfolyam élére külön hattagú felügyelőbizottságot is állítottak, melynek egy-egy harmadát a két illetékes miniszter nevezte ki. A tanárokat és az igazgatót a VKM nevezte ki. Új, részletes szabályzat írta elő a tárgyak anyagát, olyan új tárgyakat – közjog, közigazgatási jog stb. –, melyeket nyilvánvalóan a gazdaságirányító társtárcák „rendeltek meg". (MP: 1901:253) Az intézmény teljes függetlenedése névváltozással is járt: *Keleti Kereskedelmi Akadémiának* keresztelték át. Szimbolikus jelentőségű volt, hogy ezen akadémia – noha állami fenntartású volt – régi helyéről a kereskedelmi és iparkamara épületébe költözött. Az államigazgatás pozitívan jelzett vissza a kereskedelmi akadémia teljesítményére, a századfordulón a Kereskedelmi Minisztérium szaktudósítókká, a KüM konzulátusi hivatalnokokká nevezte ki a tanfolyam végzettjeit. Az állami befolyás alatt lévő vállalatok, a MAHART, a Magyar Kereskedelmi Múzeum, a Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság alkalmazták legna-

gyobb számban az Akadémia végzettjeit. A század elején már erősen szelektáltak a felveendő hallgatók között. Sajátos módon, miközben az egyetemekre szabadon lehetett beiratkozni, ebben a modern intézményben már zártszám uralkodott. Az erős felvételi ellenére differenciálni kellett a növendékeket. Ennek legjelentősebb oka, hogy az intézmény irányítói a kereskedelmi iskolában érettségizettekről nem mondhattak le, hiszen saját köreikkel kerültek volna összeütközésbe, az iskola rangjához viszont hozzátartozott, hogy gimnáziumot és reáliskolát végzetteket is az intézménybe vonzzanak. Így a felsőfokú intézményben a gimnáziumot végzettek számára külön kereskedelmet és külön franciát kellett tanítani. (Kormányjelentés: 1889:164, 1900:170, 1903:143)

Néhány év alatt világossá vált, hogy a kereskedelmi körök nem elégednek meg azzal a befolyással, amit a felügyelőbizottság egyharmadán keresztül gyakorolhatnak – és ezen elégedetlenségük meg is nyilvánult. Így a felügyelőbizottságot a gazdasági élet képviselőivel egészítették ki. A Budapesti Kereskedelmi Testület azt az álláspontot foglalta el, hogy a középkereskedelmi iskolákban törléseket és összevonásokat lehet tenni a szaktárgyakban, ha az iskola elsősorban az áruüzletre készít elő s nem a nagyobb pénzintézetek, bankok vállalatok igényeihez kíván alkalmazkodni, amire ott vannak a kereskedelmi főiskolák. Elhagyhatónak látta mindazt, ami a kereskedelmi számtanból, könyvviteltanból, levelezésből a nagy cégek igényeihez alkalmazkodott. (Szuppán: 1903:11) A szerző, aki a budapesti kereskedelmi főiskola igazgatója volt, a Fakereskedők és Faiparosok Országos Egyesületével is megállapodást kötött arról, hogy egy-egy ágazatra kiterjedő speciális tanfolyamokat rendez, nemcsak rendes főiskolai hallgatók, hanem gyakorló tisztviselők részvételével is. (MP: 1904:556) A nagy gazdasági érdekképviseletek tehát a felsőfokú szakemberképzést részesítették előnyben a középfokkal szemben. A specializálódott intézmények nagyobb, a szükségképpen általánosabbá váló középfokú kereskedelmi intézmények kisebb mértékben függtek ezután a kereskedelmi tárcától és érdekképviseletektől.

A *VKM befolyásának megnövekedése* a szakoktatási érdekcsoport iskolán belüli befolyásának csökkenéséhez vezetett. Míg Névy elsősorban az új szakoktatási elit képviselője, az új igazgató kifejezetten a VKM embere volt, s míg Névy rendelkezett kapcsolatokkal az egyetemi szférában, az új igazgató nem vitte magasabbra egy műegyetemi repetitorságnál, s nem ideológiai tudományokkal, hanem matematikával és geometriával foglalkozott. Viszont két évtizede a tanügyigazgatás – mégpedig a gimnázium alatti iskolák igazgatása – ismert figurája volt mint a VKM népoktatással foglalkozó tisztviselője (és testnevelési szakértője), majd az OKT népoktatásügyi előadója tanügyi szervezeti ügyekben. Tanulmányai elsősorban metodikai kérdéseket tárgyaltak. Láthatóan a képzőintézeti körhöz tartozott, de végül mégsem egy tanítónőképző, hanem a merítési bázisában sokban hasonló budapesti áll. felsőbb leányiskola igazgatója lett. Amikor 1898-ban a VKM az Állami Kereskedelmi Iskolai Tanárképző-Intézetet felállította, a vezérlőbizottság ajánlata alapján a Budapesti Kereskedelmi Akadémiát jelölte ki *gyakorlóiskolául:* így az iskola – mármint a felső kereskedelmi iskolai tagozata kitüntetett helye még megmaradt a rendszerben. (KSZ: 1898)

Körülbelül tíz esztendő elteltével azonban már nemcsak a Hangya és nem csupán az Agráriusok kezdték el szorgalmazni, hogy a kereskedelmi képzés kerüljön a közgazdasági egyetemre: 14 különböző gazdasági érdekképviselet javasolta ezt az országgyűlésnek 1913-ban. (MP: 1917:302) (Ekkor már a Magyar Mérnök és Építészegylet, sőt

az Országos Jogászgyűlés is mögöttük állt.) A műegyetemen 1912-ben működni kezdett a közgazdasági szakosztály, a pozsonyi egyetem jogi karával kapcsolatban a magyaróvári akadémia is fakultás jellegűvé vált, s már a háború alatt mozgalom indult a szegedi Balkán-Akadémia érdekében is. Az 1912-13. iskolai évben megszűnt a Kereskedelmi Iskolai Tanárképző Intézet és az Akadémia között fennállott kapcsolat, s a Tanárképző a Bölcsészkar keretébe integrálódott, ezzel a Kereskedelmi Akadémia egyik utolsó „felső kapcsolata" is megszűnt. (KSZ: 1912)

A kereskedelmi akadémia önállósága körül láthatólag elfogyott a levegő: megteremtésének igénye olyan erős volt, hogy 1918 májusára a kar alapításához szükséges iratokat a kormány a király kabinetirodája elé terjesztette. E tényről a rendszer bukása után sem lehetett nem tudomást venni. 1919. évi augusztus hó 31-én a VKM leiratot intézett a vezérlőbizottsághoz és nyilatkozatot kért arra vonatkozóan, hogy hajlandó-e a kereskedelmi akadémiai tanfolyam, a Keleti Kereskedelmi Akadémia, a Világkereskedelmi Főiskola és Kereskedelmi Iskolai Tanárképző Intézet további együttműködését Kereskedelmi Főiskola címén lehetővé tenni. A fenntartó testület erre természetesen vállalkozott. Az egyetemi lobbi azonban erősebbnek bizonyult. Az 1920-as kormányrendelet a közgazdaságtudományi karba a kereskedelmi akadémiák főiskolai tagozatait is beolvasztotta, majd az 1921:31 tc. megalkotta a közgazdaságtudományi kart.

Irodalom

1. A Budapesti Kereskedelmi Akadémia 1857-1907. Szerk.: Szuppán Vilmos, Emlékkönyv, Bp. 1907.
2. A Budapesti Kereskedelmi Akadémia évi jelentése. 1859/60. 1917/18.
3. Bricht Lipót: A Budapesti Kereskedelmi Akadémia története. Bp. 1896.
4. Dengl János. A hazai felsőfokú kereskedelmi oktatás múltja és jelen állapota. Fanklin, Bp. 1925.
5. Előadói javaslat a Budapesti Kereskedelmi Akadémia Újjászervezése tárgyában. Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács, Bp. 1901.
6. Finánczy Ernő: Szakoktatásunkról. in: MP 1916.
7. KN: Képviselőházi Napló
8. Kormányjelentés: A m. kir. kormány jelentése a ... évről...
9. KSZ: Kereskedelmi Szakoktatás
10. Matlekovics Sándor: A kereskedelmi szakoktatás. Bp. 1872.
11. MP: Magyar Paedagogia
12. MT: Magyar Tanügy
13. Schack Béla – Vincze Frigyes: A kereskedelmi oktatásügy. Bp. 1930.
14. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 1-4.k. Bp. 1891-1894.
15. Szuppán Vilmos: Vélemény a felső kereskedelmi iskola reformjáról. A Budapesti Kereskedelmi Testület megbízásából és kiadásában, Budapest, 1903. Lloyd Ny.
16. Vincze Frigyes: Szakoktatásunk múltja és jelene. Bp. 1937.
17. Vincze Frigyes: A középfokú kereskedelmi szakoktatásügy hazánkban és a külföldön a 19. század ötvenes éveitől napjainkig. Bp. 1935. Sylvester Ny.
18. Vincze Frigyes: A középfokú kereskedelmi iskolai típus kialakulása és kettős célkitűzése. Bp. 1931.